

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

PUDUNGWANA
2015

HALALA, *balemi ba Grain SA!* *HALALA, Sehlopha sa Grain SA* *sa Ntshetsopele ya Molemi!*

Hape e sa le balemi bao bongata ba bona bo apereng diaparo tse mebalabala tsa setso, ba kgobokaneng Bloemfontein ba etswa dikgutlong tsohle tsa Afrika Borwa ho tla thaba mmoho le ho ananela kgolo e teng, le tswelopele, le mosebetsi o boima hammohlo le ho keteka katleho e fihlelletsweng.

E bile LETSATSI LA MOKETE la sehlopha sa Grain SA hammohlo le ditho tsa lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi la Grain SA – hape letsatsi la ho ananela kgatelopele e bonahetseng tlasetlase ka baka la boitelo le ho tshwara ka thata ha banna le basadi ba sebetsang masimo

a bona le ho hlahisa dijo tsa malapa a bona le tsa setjhaba.

Moya o bonahetseng moketeng e bile wa medidietsane le dipina tsa baletsi ba marimba hammoho le ditumedisano ha batho ba kopana le metswallé ya hole le haufi e tswang dikgutlong tse fapaneng tsa naha. Kamohelo e bile e monate ya kopi e tjesang ya tee le tse monate. Jwale e bile nako ya ho theha tsebe le ho utlwa ditaba tse monate tsa phatlalatso ya bomakgaolakgang le bahlodi mekgahlelong e meraro: Molemi potlana wa Selemo, Molemi ya Thuthuhang wa Selemo hammohlo le Molemi wa Mohwebi wa Mehla e Metjha wa Selemo. Bomanejara ba Mabatowa,

Koranta ya Grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala Ka Hare:

02 | Nkgono Jane o bua tjena...

06 | Laola sekoloto sa hao

08 | Grain SA e buisana tjena le...
Themba Congwane

03

07

08

NKGONO JANE O BUA TJENA...

Kgatisong ena ya Pula re na le ditaba tsa mekgwa ya kgiriseto ya mobu Afrika Borwa. Ho sa tsotellehe hore mokgwa wa hao ke wa mofuta ofe, kapa 'o na le mobu kapa ha o na ona', taba ya bohlokwa ya temo ke tshebediso ya mobu. Ebile hantlente, bohole re sebedisa mobu – ke wa meloko e tlang. Mang le mang ya sebedisang mobu o tshwanetse ho ba boemong ba ho hlhisa letho ka ona. Ke tshebediso ya mobu e thusang balemi ho iphepa le ho fepa setjhaha. Ka bomadimabe, re na le balemi ba bangata ba nang le mobu empa ba sitwa ho o sebedisa hobane ba se na metjhine kapa tsona tse kenngwang mobung – hona ke qholotso eo re lekang ho e rarolla.

Hape, re lemohile hore ho teng mekgatlo e mengata e iketsang eka e thusa balemi athe e nka menyeta ka bona. E bolela hore e etsa "ntshetsopele ya balemi" empa e le hore hantlente e ithusa ka balemi. Ke se ke ile ka bona ditekanyetso tsa tse ding tsa diprojekte tsa bona, mme ditjeho tsa tlhahiso tsa bona hangata di menahane habedi ho feta tsa balemi ba bahwebi. Tshebediso ya borakonteraka ha se ntho e ntjha ho rona, empa hangata mona ke moo "diphaello tse fetang tekano" di ipatileng teng. Ditjeho tsa metjhine ha di a tshwanelo ho feta R1 800 hekthara ka nngwe mesebetsing kaofela, mme ho tlwaelehole ho bona ditekanyetso tse fetang R3 000 hekthara ka nngwe. Maemong ana, ke borakonteraka ba iketsetsang tjhelete e ngata. E nngwe tekanyetso eo ke sa tswa e bona tafoleng ya ka ke e kenyeditseng R2 000 hekthara ka nngwe ya ho "hlwaya feela balemi" – ona ke mohlolo wa taba! Ha o ipelaetsa ka taba ena, batho bana ba re hona ho lokile hobane balemi le bona ba fumana "tjhelete ya thuso" e tswang Mmusong. Ke sitwa ho dumellana le taba ena – thuso ena ya tjhelete ke e tswang makgethong a lefuwang ke rona baahi, mme ha re a tshwanelo ho dumella tshebediso ena e fosahetseng ya makgetho.

Re thabile haholo ka projekte ya Letlole la Mesebetsi leo re tla sebetsana le lona dilemong tse na tse nte tse tlang – monongwaha re tla be re thusa balemi ba 1 700 mabapi le mekgwa ya sejwalejwale ya tlhahiso masimong a bona a hekthara e le nngwe dibakeng tsa setjhaha tsa mahaeng. Ha ho tsotellehe hore o mpa o ena le masimo a manyane – hona masimong ao, le wena o ka nna wa ba le kuno ya kgwebo. Le wena o ka nna wa fepa ba lelapa la hao le ho kenya letsoho serotong sa dijo sa Afrika Borwa.

Kenya letsoho ho hlhaisetsa setjhaha dijo – thuso ya hao e a hlokwa!

Halala, balemi ba Grain SA! Halala, Sehlopha sa Grain SA sa Ntshetsopele ya Molemi!

Subsistence

Bahlodisani ba makgaolakgang ba 2015 ba mokgahlelo wa Grain SA/ABSA wa Molemi potlana wa Selemo e bile: Musawenkosi Ntombela, Ngubengcuka Moyo le Jabulani Mbele.

...mohlodi wa Grain SA/ABSA mokgahlelong wa Molemi potlana wa Selemo ke Ngubengcuka Moyo. Ba thoholetsang Ngubengcuka, ho tloha ka ho le letsheadi, Jane McPherson (Manejara wa Grain SA: Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi), Ramodisa Monaisa (Motsamaisi wa Mosebetsi le Motlatso-Modulasetulo ya Sehlopha se Sebetsang sa Ntshetsopele ya Molemi), Jannie de Villiers (Molaodi wa Phethahatsi: Grain SA) le Ernst Janovsky (Hlooho: Sedikadikwe sa Bokgabane ABSA AgriBusiness).

Johan Kriel le Danie van den Berg ba ile ba leboha ditho tsa Baahlodi tse nkileng leeto le lelelele la diketekete tsa dikilomithara, tse ileng tsa tshwarahana le mosebetsi o boima wa ho kgetha bahlodi mokgahlelong ka mong.

Ho ile ha totobala haholo hore mothongwa e mong le e mong o phahamisitse boemo ba temo ya hae ka mokgwa o itseng. Ba bangata ba boletse ka keketseho e ntle kunong ya bona ka baka feela la hore ba bile le tsebo e ntle ya mekgwa e hlwahlwa mabatoweng a bona, le hore ba ithutile haholo ka bohlokwa ba taolo ya mahola, tlhokomelo e ntle ya mobu le kgetho e ntle ya peo. Ho a thabiso ho utlwa ka moo diphetoho tse nyane mekgweng ya bona ya temo di ba fileng keketseho e kgolo ka teng kunong, e leng se ba fileng mafolofolo a ho jala dijothollo tse ngata le ho hodisa mesebetsi ya bona ya temo.

Ho thabiso hakaakang ho utlwa ka moo molemi e mong a kgonneng ka teng ho fepa ba lelapa la hae le ho ithekisetsa ho setseng hore a kgone ho hlkomela lelapa la hae le ho le boloka le phetse hantle ka teng! Lefatsheng la ntshetsopele taba ya bohlokwa ha se ka mehla mesebetsi e meholo e etswang temong... dintlafatso tse nyane ke tsona tse ka fetolang bophelo ba batho dibakeng tsa mahaeng – ena ke yona taba ya bohlokwa! Balemi ba bangata ba re bolelletse hore le hoja sehla sa 2014 - 2015 e bile sa komello, ba nnile ba kgona ho kotula lethonyana. Hona e bile ditlamorao tsa keletso ya bohlokwa ya sehlopha le batataisi ba Grain SA.

Balemi ba buile ka dikamano tse ntle le batataisi ba Grain SA ba ba fang keletso masimong a bona. Ba bangata ba boetsi ba tobokeditse boleng ba ho bopa dikamano tse

Smallholder

Daliwonga Nombewu, Lawrence Mtsweni le Salphanius Motswenyane ke bahlodi ba ma-kgaolakgang ba Molemiotlana wa Selemo sa 2015 Grain SA/ Syngenta.

Mohlodi wa Grain SA/Syngenta, e leng Molemiotlana wa Selemo sa 2015 ke Daliwonga Nombewu.

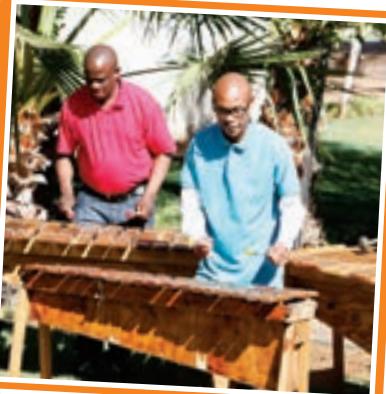
New Era Commercial

Bomakgalolakgang ba Grain SA/ ABSA/John Deere ba Molemi wa Mohwebi wa Mehla e Metjha ho tsa Ditjhelete selemong sa 2015 ke Vuyani le Lungelwa Kama (Lungelwa o bile siyo), Maseli Letuka le Solomon Masango.

Solomon Masango, a feleheditswe ke mofumahadi wa hae, Christina, ke Molemi wa Mohwebi wa Mehla e Metjha ho tsa Ditjhelete wa Grain SA/ABSA/John Deere wa selemo sa 2015. Jannie de Villiers, Ramodisa Monaisa, Ernst Janovsky le Antoos van der Westhuizen (Hlooho: Retail Finance – Sub Sahara Africa, John Deere Financial) ba thoholetsa mohlodi.

Halala, balemi ba Grain SA! Halala, Sehlopha sa Grain SA sa Ntshetsopele ya Molemi!

ntle le balemi ba bahwebi le ba agri-business. Molemi e mong o boletse hore o fumana keletso e hlwahla mabapi le ho setwa ha sefafatsi le tshebediso ya sona seheng se seng le se seng ka ha dihlahiswa le methamo ya tse sebediswang e le dintho tse fetohang selemo le selemo. Dintlafatso di bile teng ka baka la taolo e ntle ya mahola, disampole tsa mobu, kgetho ya mofuta wa peo, phapantsho ya dijothollo ham-moho le temo ya polokeho ya mobu, e leng ya no-till. Dintlafatso tse nyane di tlisitse diphetho tse kgolohadi. Balemi ba tobokeditse bohlokwa ba tsamaiso ya kgwebo le ya ditjhelete. Ba bangata ba se ba ile ba kenela dithuto tsa Grain SA tsa tsamaiso ya kgwebo le ya ditjhelete. Bahapi bohole ba meputso ba boletse hore ba bile teng dithutong tsa Grain SA ka bobona, mme ba ntse ba matlafatsa basebetsi ba bona ka ho ba romella dithutong tseo.

Ho ne ho thabisa haholo ho bona ka moo balemi ba hlaileng ka mahetla ba ileng ba thoholtsa basadi ba bona le bara le baradi ba bona ka teng, e leng ba iteletseng ho thusa le ho aha mesebetsi e atlehileng ya temo ka tshehetso ya bona masimong, tsamaiso ya diofisi le ho thusa ka ho bapatsa dihlahiswa.

Mohlodi phehisanong ya Molemi potlana wa Selemo wa Grain SA/ABSA 2015 ke Ngubengcuka Moyo ya tataiswang ke Lawrence Lutango wa ofisi ya Mthatha. O etsa temo yohle ya hae ka matsoho, mme o ntlafatse kuno ya hae ka ho sebedisa plantere ya letsoho le sefafatsi se jarwang nahetleng. Temong ya hae o sebedisa mekgwa ya no-till, mme o thabile hobane hona ho mo thusa ho baballa masimo mabapi le meloko ya nako e tlang. Odula lebatoweng le hole moo meralo ya motho e haellang, mme o re qholotso e kgolokgolo ya hae ke ho mmarakka sejothollo sa hae.

Mohlodi phehisanong ya Molemi ya Thuthuhang wa Selemo sa 2015 wa Grain SA/Syngenta ke Daliwonga Nombewu wa Kaapa Botjhabela. Manejara wa hae wa Grain SA lebatoweng ke Vusi Ngesi ya leng Maclear. Le seheng sena sa komello, dihekthara tsa hae tse 13 tsa poone di mo file kuno ya palohare ya ditone tse 4,5 hekthara ka nngwe. Molemi enwa e motjha dilemong o bile le tjhehese ho a ikemiseditseng ho hodisa temo ya hae ka ho hira masimo a mang a tlatsenso. O dumela hore ho bohlokwa ho iteka le moo ho leng thata, mme ka hoo, o lema dinawa tse ommeng, ditapole le sepinatjhe, e leng tse hlakwng haholo tulong ya hae, mme hona ho ntlaftsa tjhelete e kenang. O thoholleditse mofumahadi wa hae ya kentseng lehetla mmoho le yena kgwebong ena ya temo.

Ka bobedi ba tsepamisitse maikutlo mekgweng ya tsamaiso e ntle ya ofisi.

Sehwai sa Grain Sa/ABSA/John Deere sa Selemo sa 2015 sa Mehla e Metjha Ditjheleteng ke Solomon Masango. Solomon ke sehwai hau-fi le Carolina, mme Mohokahanyimmoho wa hae Ntshetsopele ya Grain SA ke Naas Gouws, ya sa tswa beha meja fatshe. (Jurie Mentz o sa tswa nka marapo e le mohokahanyimmoho e motjha). Solomon o sebedisa mokgwa wa temo wa no-till, mme o jala poone, soya le dinawa tsa tswekere. O toboketsa bohlokwa ba dikamano tse ntle le balemi ba bang hammoho le baeletsi ba bang ba mo thusang ka merero le meralo ya temo. O dumela bohlokwa ba ho shebela dintho pele mabapi le sehla se hlahlamang. Solomon o ananela basebetsi ba polasi ya hae, mme o bile o jalla e mong le e mong wa bona dihekthara tse itseng. O se a bone tswelopele e makatsang. Kuno ya hae e se e hotse ho tloha ho ditone tse 3,5 ho isa ho tse 6 hekthara ka nngwe. Ha ho makatse ha e le mona a fumanwe a lokelwa ke ho ba mohlodi ya inkelang mohope o moholo wa tlholo: terekere e njha ya John Deere 5403 MFWD 48 kW. Ona ke mohope o moholoholo ka ho fetisia oo re kileng ra ba le ona, mme re leboha setswalla pakeng tsa ABSA le John Deere Financial. Kgele! Mokete wa semetletsahadi oo re bileng le ona! Meokgo ya thabo le ho se kgolwe se bonweng ha Solomon le mofumahadi wa hae ba makalla ho thopothela ha seo ba se boneng.

Dijo tsa tinare di jelwe tlasa medumo le medidetsane ha terekere ya John Deere e ntse e dumiswa kgafetsa, ha balemimmoho ba tsota moptuso wa motonanahadi wa Solomon. Butlebutle balemi ba nna ba menahana le mehlala ho kgutlela mahaeng le morethetong wa letsatsi le dihla tsa mosebetsi – ho sebetsana le masimo a bona, ba ena le tjhehese ho tshepo ya ho kopana le tse monate ha nako ya sehla e fihla.

Diteboho di lebisa ho batshehetsi ka thuso ya bona ho batshehetsi ba bang le metswalla ya Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi, e leng bohole ba bileng teng ho tla keteka mmoho LETSATSI LA MOKETE le ho leba malapeng a bona ka pososelo e kgolo le dipelo tse thabileng – hobane kopano le balemi ba Afrika Bowra e etsa jwalo! E re phelele Grain SA! E re phelele Ntshetsopele ya Molemi ya Grain SA! Monate ha o phuthelwe ka kobo!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho tseba haholwa-nye romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

LAOLA sekoloto sa hao

Ke nnete hore ka baka la maemo a komello, tlhahiso ha e a ka ya ba ka moo re neng re lebelletse ka teng. Ka baka lena, balemi ba bangata ba imetswe ke dikoloto, haholoholo dikoloto tsa tlhahiso, tse ke keng tsa lefuwa ka bottalo kapa hona ho lefuwa ho hang.

Sekoloto se ntseng se sa lefuwa hangata ke se sebe, se behang kgwebo tlaa khatello e kgolo ho fihlela ha se lefiwe. Kgwebong ya temo ho a kgonahala ho lefa kontane empa ka nako tse ding o qobelleha ho adima tjhelete. Ka hoo, ha ho makatse ha motho a iphumana a le boemong bo tjena. Ka dilemo batho ba bangata ba se ba nnile ba eba boemong bo tjena. Taba ya bohlokwa ke hore na o etsa eng ka boemo bo tjena.

Mekgwa e teng e mmedi ya ho sebetsana le sekoloto. Wa pele ke o senyang ka hohlehole dikamano tsa hao tsa dilemolemo le ba bang. Wa bobedi ke moo re tla o bona o tswela pele, o hlahela hape o le motho ya tshephalang, ya hlo mphuwang hape ho feta pele, ya nang le histori e ntle ya motho ya lefang dikoloto tsa hae.

Re sitwa ho laola maemo a seng a le mabe haholo, e leng a sekoloto se sebe haholo, empa re ka kgora ho laola sekoloto seo re shebaneng le sona. Jwale ke tlamehile ho etsa jwang ha ke le boemong bo tshwanang le boo?

Ha o ena le sekoloto, o se ke wa nna wa tsilatsila, empa rwala dieta o yo BUISANA LE BAO O BA KOLOTANG (ba diinstitushene tse o adimileng tjhelete). O se ke wa ba balehela. Etela e mong le e mong wa bona ka bonngwe, ba hlasetse ka mathata a hao. Tshehetsha ditaba tsa hao ka dinete le bopaki – mohlala, palohare ya tlhahiso ya hao ya nako e telele e bile efe le hore tlhahiso ya hao ya sehla se fetileng e bile jwang. Hape ba hlasetse maikeisetso a hao a hore o ilo lokisa boemo bona ba ditaba jwang. Tlhaloso ya hao e tsamaye mmoho le tlhaloso e ngotsweng fatshe. Hape ikemisetse ho dula o ntse o ba tsebisa ka moo o ntseng o hatela pele ka teng. Mohlomong o tla makala ha o lemoha ka moo ba o utlwelang bohloka ka teng ho tseo o fetileng ho tsona. Ka

mehla baadimisani ba ditjhelete ba ikemiseditse ho o thusa kgwebong ya hao – hona ho bolela tjhelete e ngata e tla tla ho bona nakong e telele.

Pele o ilo buisana le bao o ba kolotang, le wena o tshwanetse ho etsa boitokisetso bo itseng.

Ngola fatshe, o etse ditekanyetso tse ntlafaditsweng hape (moralo wa tseo o nang le tsona hammoho le wa ditjhelete), mme o ele hlolo dikoloto tse esong ho lefuwe. Bontsha seo o ilo se etsa, le hore o tla se etsa neng, le hore se tla ja bokae, le hore tjhelete e tla kena e tla ba bokae. Bontsha ka moo o ilo lefa ka teng dikoloto tsa hao. Karolo e nngwe ya moralo ona o ntlafaditsweng e tla ba ho fokotsa haholo ditjeho tsa kgwebo ya hao le tsa hao ka bowena. Ka mantswe a mang, fokotsa moputso wa hao. Tlohela ho ikenya dikolotong tse ding tse kgolo (tse kang ho reka thepa e nngwe) ho fihlela o tswile bothateng bona. Tlama lebanta!

Nakong eo o ngolang ditekanyetso tse ntlafaditsweng, nahana ka meralo (maqheka) e meng eo o ka e sebedisang. Etsa sena ka ho shebisisa kgwebo ya hao hantle. Mehato e meng e ka nna ya ba ho eketsa nakwana tjhelete eo o e adingwang, ho kopa hore sekoloto sa hao se ke se shebisise hape, ho kopa tumello ya ho lefella feela tswala sekolotong ho fihlela hamoraonyana, ho nahana taba ya ho nyahlatsa karolo e nngwe ya kgwebo e sa kenyeng phaello e ntle, le/kapa ho nahana taba ya ho rekisa thepa e bonahlang e sa thuse ka letho jwalo ka disebediswa tsa temo/makoloi, e leng tseo o ka nnang wa tswela pele ntle le tsona. Haeba o ena le matsete a itseng, a sebedise ho lefa sekoloto sa hao – tswala e lefuwang ka mehla e ngata ho feta tswala e amohelwang.

Hllophisobotija ya kadimo e bolela hore o kopa ho lefella sekoloto se setseng nakong e teletsana, kapa o kopa tumello ya ho kgefutsa tefel-long ya sekoloto nakong e itseng. Hopola hore eng kapa eng eo o e etsang e o ja tjhelete – o tla be o lefa tswala e ngatanyana. Ha ho na thuso ya mahala o sa lefe letho.

Ho itswela ho wena hore na o tswela pele ka mehato/meralo ena kapa tjhe. Sebedisa tjhelete

ho ya ka ditekanyetso tsa hao hore melato le ditshenyehelo di be tlaa taolo.

Bula mahlo, o se ke wa reka feela eng kapa eng eo o e bonang. Tshwara marapo – sebedisa tjhelete o ntse o shebile ditekanyetso tsa hao. Ena he, ke yona tsamaiso e ntle ya ditjhelete. Hopola hore hajwale o se o ntse o le mathateng a ditjhelete, mme ke wena to! ka monwana o leng monga kgwebo kapa manejara ya ka boelang a beha kgwebo boemong bo bottle ba ditjhelete. Ha ho motho e mong ya ka o etsetsang mosebetsi ona.

Qetellong, nthia ya bohlokwa ka ho fetisisa ke ho dula o tsebisa ba o adimileng ditjhelete nako le nako (mohlomong bonyane hang ka kgwedi) ka kgatelopele e ntseng e bonahala kgwebong. Tseba hore mona o lwanela bokamoso ba kgwebo ya hao, e leng bophelo ba hao ka bowena. Ka hoo, ema o tile ditshepisong tsa hao.

Hape hopola e nngwe ya ditshiya tseo re ileng ra di toboketsa, e leng ya hore eng kapa eng kapa mang kapa mang ya keneng temong, e ka ba monga polasi kapa manejara, seo a se etsang kapa seo a sa se etseng, qetellong se ama phaello/tahleheloa ya kgwebo. Wena o tlamehile maoto le matsoho ho lefella sekoloto sefe kapa sefe sa kgwebo ya hao. Ka ho se lefe sekoloto sa hao le ho leka ho balehela ba o adimileng tjhelete, o tsebe hore ka bowena o senya dikamano tse ntle tsa hao le bona. Ka ho laola hantle dikoloto tsa hao ho ya ka moo re boletseng ka teng hodimo mona, o tla bopa dikamano tse mofuthu pakeng tsa hao le bathusi ba hao. Dikamano tse mofuthu ke tsona motheho wa kgwebo ya hao. Nakong e tlhang ho tla ba bonolo ho adingwa tjhelete hobane batho ba tla be ba hlompha botshepehi ba hao le seriti sa hao. Mosotho o re o se ke wa nyela sediba!

**Ditaba tsena re di kumelwa ke
Marius Greyling, mophehisi ho tsa
Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi
romella e-meile ho mariusg@mcmc.co.za.**

Pula Imvula's Quote of the Month

"Nothing can stop the person with the right mental attitude from achieving their goal; nothing on earth can help the person with the wrong mental attitude."

~ Thomas Jefferson

O iphehetse lesheleshele, jwale le nwe

O entse qeto, jwale amohela ditlamorao tsa yona – puo ena ya kgalekgale hangata e sebediswa ho batho ba dulang ba lla ka mathata ao ba iketsediteng ona.

O se ke wa dumela ho wela molekong wa ho kgella fatshe tshingwana ya peo ya sejothollo sa hao sa poone e ntjha. Tshingwana ena e ka thusa ho hodisa kapa ho bolaya sejothollo sa hao le pele se qala ho hola, mme e ka nna ya ba wena ya tla lla sa mmokotsana ka bothata bo bakilweng ke wena ka bowena!

Ke knnete hore dintho tse ngata di ilo ba le sekgahla kunong ya hao ya ho qetela ya sejothollo nakong ya sehla. Kgatisong e fetileng re buile ka bohlokwa ba tlhokomelo ya plantere le ho setswa (*calibration*) ha yona, ra ba ra toboketsa bohlokwa ba nepahalo ya ho kenngwa ha peo le ba palo e lebelletsweng ya dimela, empa...HAEBA PEO EO e sa jalwa tshingwaneng e lokisitsweng hantle ya peo, hona ho ka senya mosebetsi ohle o motle wa jala peo!

Ka nako tse ding re lehlohonolo, jwalo ka mabatoweng a mangata selemong sena, a bileng le dipula tsa pele, e leng se re fang nako e ngata ya ho lokisa mobu hore re jale. Tsena kaofela di kgema mmoho le bothata ba mahola le majwang a simollang ho ba teng, e leng a tshwanetseng ho laolwa hobane ha re rate ho senya mongobo wa bohlokwa o ka sebediswang ke mahola.

Tshingwana e ntle ya peo e simolla ka tokiso ya pele, ebang o sebedisa mekgwa ya sekgailekgale ya temo, e kang ya ho lema, ya pabalio ya mobu kapa ya ho phethola hanyane (*minimum tillage*), e leng ya ho sebedisa disebediswa tsa thaene kapa mokgwa wa no-till. Ka mehla o tshwanetse ho ba le tshingwana e ntle moo o sunyang peo ya hao teng.

Nako ya ho etsa tshingwana ya peo le yona e bohlokwa ka ha dipheto di ke ke tsa eba ntle haeba mobu wa hao o le mongobo haholo kapa o omme haholo. Hona ho ka tsejwa ha bonolo ka teko ya

letsoho moo o ka nkang mobunyana ka letsoho le ho o peteletska hara seatla. Na mobu oo o a nqamathela? Na o ka etsa polokwe e tshwaraneng? Na o ka etsa ho kung lebanta la ribone ha o hatellwa pakeng tsa monwana o motenya le wa bone? Haeba hona ho etsahala, tseba hore mongobo o mongata haholo hore o ka simolla ka tokiso ya tshingwana ya peo.

Mobu o loketseng tshingwana ya peo ke mobu o thumisehileng hantle pakeng tsa menwana. O ke ke wa etsa ditokiso tsa hao tsa ho qetela ha mobu o le seretse haholo kapa o omme haholo! Ka lehlakoreng le leng, o tla ba le tshingwana ya peo ya mobu o silehileng haholo, e leng o ka teteanang ha bonolo ka hodimo, mme wa fefoleha ha moyo o foka (kgoholeho ya moyo) kapa haeba mobu o omme haholo o ka ba le makote a maholo a ke keng a pshatleha, mme a ama ho thetsana ha peo le mobu, e leng ho ka bakang ho mela ho sa lekaneng ha peo. Ha tshingwana ya peo e nepahetse hantle, mobu o se phofo haholo kapa o se kgorofo haholo, ke moo levele kapa tekano e leng ntitha e latelang ya bohlokwa.

Haeba tshingwana ya hao ya peo e le seo e tshwanetseng ho ba sona, hona ho etsa hore peo e kenngwe mobung botebong bo lekanang, mme kgonahalo ke hore peo e tla mela ka nako e le nngwe ka ho lekana le ho hola ka potlako e lekanang. Botebong ba ho jalwa ha peo bo ka nna ba tshwana, e leng se ka kgothaletsang peo ho mela ka nako e le nngwe le ho hola ka sekgailekgale ya tshwaneng. Hona ho thusa peo ho phehisana ka ho lekana mabapi le metsi le menontsha tse leng teng mobung, mme qetellong kuno e tla ba e ntlatfetseng haholo.

Mosebetsi wa tokiso ya tshingwana ya peo o fihlella dintho tse ngata tse kang:

- Ho bolaya mahola pele ho jalwa;
- Ho kenyaletsa mohwang wa dijothollo, manyolo, menontsha le tjhefo ya lehola mobung;
- Ho fokotsa ho teteana ha mobu;

- Ho sebetsana le mobu o ka hodimo ka sepheo sa ho fokotsa kgoholeho ya mobu;
- Ho etsa hore plantere e kgone ho jala botebong bo tshwanang le karohanong e lekanang ya peo;
- Pabalio ya mongobo mobung;
- Ho etsa hore mongobo o tlasa peo o nyolohele peong ha bokahodimo ba mobbu bo ntse bo lahlehelwa ke mongobo;
- Ho fokotsa makote a mobu botebong ba kamano ya mobu le peo, le ho thusa ka makote a itseng a ka hodima mobu, e leng a fokotsang kgoholeho ya mobu; le
- Ho fokotsa makote a ka thibelang peo ho mela ka ho lekana.

Ka mehla hopola hore le hoja peo ya poone ka boyona e shebahala e le kgolo hantle, e le ntle, empa ke metso ya yona e metjha e tshwanetseng ho tswele pele tshingwaneng ya peo, mme e shebana le bothata haeba e hola mobung o teteaneng. Haeba metso e sitwa ho phunyeletsa mobung, ke moo ho monngwa ha mongobo le menontsha di tla fokotseha, e leng se tla fokotsa monyetla wa kuno mohatong ona wa pele.

Tshingwana ya peo e tshwanetse ho lokiswa e sa le pele ka sepheo sa ho fihlella ho mela ha kapele, ho lekanang, le ho hlokanang tshitsiso mohatong ona wa pele wa kgolo. Ho feta mona, hona ho tshwanetse ho etswa haufi ka moo ho kgonahalang ka teng le nako ya ho jala, empa haeba puli e ka ba teng pakeng tsa nako ya tokiso ya tshingwana ya peo le ya ho jala, beha pelo sekotlong, o emele mobu ho oma hantle pele o jala. Ke phetho, ke tu!

Ditaba tsena re di kumelwa ke
Jenny Mathews, mophehisi ho tsa
Pula Imvula. Ho tseba haholwanyane
romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Sebedisa eng kapa eng eo o ka bang le yona.

Mobu ke o motle, o thumisehileng.

Tshingwana e lokisitsweng ya peo – makote a mmalwa ke a sa hloka haleng.

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ▶
► Fax: 051 430 7574 ▶ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ▶ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ▶ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Sesotho.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE
Danie van den Berg
Foreisetata (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ▶ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ▶ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ▶ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ▶ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ▶ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ▶ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ▶ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 084 582 1697 ▶ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ▶ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ▶ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ▶ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057 ▶ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ▶ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ▶ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 072 182 7889 ▶ julius@grainsa.co.za

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Grain SA e buisana tjenā le... Themba Congwane

Jurie Mentz, Co-ordinator of the Grain SA Farmer Development Programme, Vryheid, o buisane le Themba Congwane ka ditaba tsena tsa phatlalatso ena ya Pula Imvula. Lerato la Themba la temo le qadile a sa le monyane, a sa ntse a holela polasing. Toro ya hae e bile ho ba molemi wa sebele, mme thahasello ya hae ya ho fihlella sena e bile ho fumana tsebo le ho sebetsa ka thata ho fihlella sepheo sa hae.

O sehwai hokae, sa dihekthara tse kae? O sehwai sa eng?

Hajwale ke lema dihekthara tse 186 polasing eo ke e fumaneng ka mokgwa wa ntlatfato ya mobu. Ke qadile ka ho jala dihekthara tse mma-lwa tsa poone, mme ka nna ka nama ha tsebo e ntse e eketseha. Sehleng se fetileng ke jetse dihekthara tse 60 tsa poone, mme ke rerile ho jala tse ka bang 90 tsa dijothollo sehleng sena se tlangu. Ke rerile ho jala dinawa tsa soya sehleng sena se tlangu, mme ka baka la phapantsho ya dijothollo ke tla jala le ponenyana. Re boetse re na le dikgoho tse 2 000 polasing hammoho le mohlape wa dikgomo tse 30.

Se o fang tjhešehe le mafolofolo ke sefe?

Se mphang tjhešehe haholo ke ha ke bona balemi ba keneng ka setotswana kgwebong. Ruri ke rata ho ba e mong wa bona. Motho ya mphileng tjhešehe haholo e bile Monghadi David Goosberg ya ileng a kgethwa ke AFGRI. E bile yena motataisi wa ka wa pele. Motho o tshwanetse ho sebetsa ka thata polasing le ho ipehela sepheo seo a batlang ho se fihlella.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla: Matla a ka a maholo ke lelapa la ka le ntshehetsang ka nako tsohle, mme ke kene ka setotswana ho seo ke batlang ho se fihlella. Ke boetse ke dumela tabeng ya ho ithuta le ya kwetliso, ka ha theknoloji e dula e fetoha ka nako tsohle. Motho ka boyena o tshwanetse ho iphamisa ka kwetliso hore e be molemi ya hlahe-lang ka mahetla.

Bofokodi: Bofokodi bo boholo ba ka ke ho hloka mamello hobane mohlomong ke motho ya potlakileng haholo ho feta tekano mosebetsing wa ka wa temo.

Kuno ya hao e bile jwang ha o ne o simolla ka temo?

Dikuno tsa hao di eme jwang jwale?

Sejothollo sa ka sa pele sa poone e bile kuno ya ditone tse 4 hekthara ka nngwe, mme monongwaha le hoja komello e bile matla haholo, ke kgonne ho kotula ditone tse 7,8 tsa poone hekthara ka nngwe. Ke dumela hore sena se fihlellswe ka baka la ho jala e sa le pele kapa

ka nako e nepahetseng hape le ka baka la ho ba polasing ka bona letsatsi le letsatsi. Ke motho ya dumelang ho tshwara ka matsoho a ka a mabedi le ho hlokome-la di-sebediswa tsa ka hantle pele sehlala se simolla. Ke dula ke batla lesedi le tsebo hore ke ntlatfate temo ya ka, mme ha ke na dihlong tsa ho botsa bahwebi ba pela ka hore na eng e etswa jwang.

Ke kwetliso efe eo o seng o e fumane ho fihlella jwale, mme ke efe eo o lakatsang ho e fumana?

Ke se ke phethetse thuto ya Selelekelo Pooneng, Poone ya boemo bo Phahameng, Dinawa tsa Soya, dithuto tsa Phaello Temong le Tlhokome-lo Polasing, mme ke sa ntse ke batla ho ithuta haholwanyane ka mokgwa wa no-till, Tokiso ya Terekere le kwetliso tse ding hore ke ntlaiale.

O ipona o le hokae dilemong tse hlano tse tlangu? O ka lakatsa ho fihlella dife?

Nakong ya dilemo tse hlano ke rata ho ba molemi e moholo – mohlomong ya ka kgonang ho menahanya habedi seo ke se jalang, ya nang le disebediswa tsa temo le diterekere. Ke boetse ke rata ho ntlatfatsa kuno ya ka. Ho feta mona, ke tla rata ho kenya letsoho boikarabelong ba thuso ya setjhaba ka ho fetisetsa tsebo ya ka ho balemi ba bang lebatoweng la rona.

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba ntseng ba thuthuha?

Keletso ya ka ho ba ntseng ba thuthuha ke hore ba be le mamello, ba fumane tsebo, ba sebetse ka matla, ba kenyeh lehetla mosebetsing hore ba fihlella sepheo sa bona. Ke rata ho ba kgothaletsa hore le ka mohla ba se ke ba lahla tshepo empa ba tshepe ya hore seo ba se habileng ba tla se fihlella, mme ba hopole hore ditholwana tsa temo ke tsa nako e telele.

**Ditaba tsena re di kumelwa ke Jurie Mentz,
Co-ordinator of the Grain SA Farmer Develop-
ment Programme, Vryheid. Ho fumana lesedi
le batsi romella e-meile ho jurie@grainsa.co.za.**